

O'ZBEKISTON DAVLAT MOLİYASINI BOSHQARISH TIZMINING HOZIRGI HOLATI VA TAKOMILLASHTIRISH YO'LLARI

O'zbekiston Respublikasi Toshkent Bank-moliya akademiyasi
*2-kurs tinglovchisi **Beknazarov Ikrom Mirzakulovich***

O'zbekiston iqtisodiyotining barqaror rivojlanishini ta'minlashda davlat moliyasini boshqarish tizimi muhim o'rin egallaydi. Bu tizim mamlakatning iqtisodiy siyosatini samarali amalga oshirish, byudjet mablag'larining to'g'ri taqsimlanishi va ishlatilishini nazorat qilish, shuningdek, ijtimoiy va iqtisodiy sohalarni moliyalashtirishda asosiy vosita hisoblanadi.

Hozirgi global iqtisodiy jarayonlar, raqamli transformatsiya va pandemiya oqibatida yuzaga kelgan moliyaviy qiyinchiliklar davlat moliyasi boshqaruviga yangi talablar qo'ymoqda. Shu nuqtayi nazardan, O'zbekistonning byudjet siyosatini modernizatsiya qilish, fiskal shaffoflikni oshirish va samaradorlikka erishish masalalari dolzarb bo'lib qolmoqda. Xususan, davlat byudjetining ochiqligini ta'minlash, soliq siyosatini isloh qilish va moliyaviy resurslardan samarali foydalanish masalalari iqtisodiyotning raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qiladi.

Mazkur mavzu bo'yicha tadqiqot olib borishning ahamiyati shundaki, u davlat moliyaviy boshqaruv tizimidagi mavjud muammolarni aniqlash va ularni hal qilish bo'yicha samarali takliflar ishlab chiqishga imkon beradi. Shuningdek, xalqaro tajribani tahlil qilish va uni milliy sharoitga moslash orqali O'zbekistonning fiskal barqarorligini kuchaytirish ham ushbu mavzuning ahamiyatini oshiradi. Shu sababli, davlat moliyasini boshqarish tizimini takomillashtirish yo'llarini o'rganish bugungi kunning dolzarb masalalaridan biri sifatida qaralmoqda.

Davlat moliyasini boshqarish tizimi iqtisodiyotning barqaror va samarali faoliyat ko'rsatishini ta'minlashda asosiy vositalardan biri hisoblanadi. Bu tizim orqali davlat o'zining asosiy vazifalarini, jumladan, ijtimoiy sohani qo'llab-quvvatlash, iqtisodiy

rivojlanishni rag‘batlantirish va moliyaviy resurslarni samarali taqsimlash vazifalarini amalga oshiradi.

Davlat moliyasini boshqarish tizimining bosh maqsadi davlat daromadlari va xarajatlarini muvozanatda ushlab turish, iqtisodiy siyosatning asosiy yo‘nalishlarini moliyaviy jihatdan ta‘minlash, shuningdek, ijtimoiy tenglikni ta‘minlashdan iboratdir. Ushbu tizim soliq yig‘imlarini tartibga solish, davlat byudjetini shakllantirish va ijro etish, qarz siyosatini boshqarish hamda davlat moliyaviy institutlarini nazorat qilishni o‘z ichiga oladi.

Davlat moliyasini boshqarish tizimi iqtisodiyotda *“ko‘rinmas qo‘l”* vazifasini bajarib, turli iqtisodiy jarayonlarni muvofiqlashtiradi. Bu tizim orqali davlat:

- makroiqtisodiy barqarorlikni ta‘minlash;
- inflyatsiya darajasini nazorat qilish;
- xususiy sektor faoliyatini rag‘batlantirish;
- infratuzilmani rivojlantirish uchun investitsiyalarni yo‘naltirish;
- aholini ijtimoiy himoyalash kabi masalalarni hal qiladi.

Shu bilan birga, davlat moliyasi tizimi iqtisodiyotning barqarorligini ta‘minlashda muhim ro‘llardan birini bajaradi. Xususan, pandemiya, iqtisodiy inqirozlar va tabiiy ofatlar kabi tahdidlarga qarshi samarali moliyaviy siyosat yuritish orqali iqtisodiyotga zararni minimallashtirishda uning ahamiyati katta. Shu sababli, davlat moliyasini boshqarish tizimi nafaqat iqtisodiy o‘rishni ta‘minlashda, balki iqtisodiyotning barqarorligi va xalq farovonligini oshirishda ham asosiy o‘ringa ega.

Davlat moliyasini boshqarish tizimi ma‘lum prinsiplar va mexanizmlar asosida tashkil etiladi. Bu prinsiplar tizimning samarali va shaffof ishlashini ta‘minlashga xizmat qiladi:

1. Byudjet balansini ta‘minlash – davlat daromadlari va xarajatlari o‘rtasida muvozanatni saqlash.
2. Shaffoflik va hisobdorlik – byudjet mablag‘larining taqsimlanishi va sarflanishi ustidan jamoatchilik va parlament nazoratining ta‘minlanishi.

3. Barqarorlik va uzluksizlik – davlat moliyasini boshqarishda uzoq muddatli barqarorlikni ta'minlash va moliyaviy risklarni minimallashtirish.

4. Moslashuvchanlik – iqtisodiyotdagi o'zgarishlarga mos ravishda moliyaviy siyosatni optimallashtirish.

5. Natijadorlik va samaradorlik – davlat mablag'laridan foydalanishda eng yuqori iqtisodiy va ijtimoiy natijaga erishish.

Boshqaruv mexanizmlariga quyidagilar kiradi:

— Byudjet jarayonining boshqaruvi – byudjetni rejalashtirish, qabul qilish, ijro etish va monitoring qilish jarayonlari.

— Soliq tizimi boshqaruvi – davlatning asosiy daromad manbai sifatida soliqlarning samarali yig'ilishini ta'minlash va tizimni soddalashtirish.

— Davlat qarzini boshqarish – qarz majburiyatlarini optimallashtirish va davlatning to'lov qobiliyatini saqlash.

— Moliyaviy nazorat va audit – mablag'larning qonuniy va maqsadli ishlatilishini ta'minlash uchun davlat moliyaviy organlari faoliyati.

Hozirgi moliyaviy siyosatning asosiy yo'nalishlari va natijalari

O'zbekistonda moliyaviy siyosatning asosiy yo'nalishlari mamlakatning iqtisodiy o'sishini ta'minlash va ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlikni mustahkamlashga qaratilgan. Hozirgi davrda quyidagi yo'nalishlar asosiy ahamiyat kasb etadi:

1. Byudjetni modernizatsiya qilish – davlat byudjetining ochiqligi va hisobdorligini ta'minlash maqsadida “Ochiq byudjet” platformasining rivojlantirilishi.

2. Soliq tizimi islohotlari – soliq yukini kamaytirish, tizimni soddalashtirish va xususiy sektor uchun qulay moliyaviy muhitni yaratish.

3. Davlat investitsiyalari – infratuzilmani rivojlantirish, jumladan transport, energetika va ijtimoiy xizmatlarga investitsiya jalb qilish.

4. Raqamli texnologiyalarning joriy etilishi – moliyaviy boshqaruv tizimida “E-byudjet” va boshqa elektron platformalarni keng qo'llash.

Ushbu siyosat natijasida O‘zbekiston byudjet jarayonining shaffofligi oshdi, soliq tushumlari barqarorlashdi, investitsiya muhiti yaxshilandi va iqtisodiy o‘sinh sur‘ati mustahkamlandi. Shu bilan birga, xalqaro reytinglarda davlat moliyaviy boshqaruvining sifatini yaxshilash bo‘yicha ijobiy o‘zgarishlar kuzatilmoqda. Ammo tizimni takomillashtirish yo‘lida hali ham ko‘plab muammolar mavjud bo‘lib, ular istiqbolda bosqichma-bosqich hal qilinishi lozim.

O‘zbekiston Respublikasining davlat byudjeti mamlakat iqtisodiy siyosatini amalga oshirishda asosiy vosita bo‘lib, uning daromad va xarajatlari iqtisodiy barqarorlikni ta‘minlashga xizmat qiladi. 2022-yilda davlat byudjeti daromadlari 92,6 trln so‘mni tashkil etib, prognoz ko‘rsatkichlardan 6%ga yuqori bo‘ldi. Byudjet xarajatlari esa 103,0 trln so‘mni yoki YaIMga nisbatan 26,4%ni tashkil etdi. Xususan, ijtimoiy sohalarga 54,0 trln so‘m yoki umumiy xarajatlarning 52,4% yo‘naltirilgan. 2023-yilda byudjetning taqchilligi YaIMning 3% miqdorida belgilangan bo‘lsa, iqtisodiyotning o‘sinh sur‘ati 5,3% darajasida qayd etilgan.

2024-yilda davlat byudjeti daromadlari 270,4 trln so‘m, xarajatlari esa 312,9 trln so‘mni tashkil etishi prognoz qilinmoqda, bunda taqchillik YaIMga nisbatan 3% miqdorida qoladi. Shu bilan birga, byudjet mablag‘larining asosiy yo‘nalishlari ijtimoiy soha, infratuzilma loyihalari va iqtisodiy o‘sinhni qo‘llab-quvvatlashga qaratilgan. Davlat qarzining xavfsiz darajadan oshmasligini ta‘minlash va xalqaro standartlarga mos keluvchi shaffof moliyaviy boshqaruv tizimini rivojlantirish mamlakat moliyaviy siyosatining ustuvor vazifalari sifatida belgilanmoqda. Mazkur natijalar davlat moliyasini boshqarish samaradorligini oshirishda muhim yutuqlarni aks ettiradi, biroq moliyaviy barqarorlikni mustahkamlash uchun tizimni takomillashtirish bo‘yicha qo‘shimcha chora-tadbirlarni amalga oshirish talab etiladi.

Xulosa

O‘zbekiston davlat moliyasini boshqarish tizimi mamlakat iqtisodiy barqarorligini ta‘minlash va ijtimoiy rivojlanishga xizmat qiluvchi asosiy mexanizmlardan biri hisoblanadi. Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, so‘nggi yillarda byudjet daromadlarining

oshishi, ijtimoiy sohalarga ajratilgan mablagʻlarning kengayishi va moliyaviy boshqaruvda shaffoflikning kuchayishi bu tizimning rivojlanayotganini namoyon etmoqda. Shu bilan birga, soliq siyosatini optimallashtirish, davlat qarzi darajasini nazorat qilish va raqamli texnologiyalarni keng joriy etish kabi chora-tadbirlar davlat moliyasini boshqarishda ijobiy natijalarni bermoqda.

Biroq, tizimni takomillashtirish uchun hali koʻplab masalalar mavjud. Xususan, byudjet mablagʻlarining samaradorligini oshirish, xalqaro tajribadan foydalanish va moliyaviy resurslarni oqilona taqsimlash masalalarida qoʻshimcha islohotlar talab qilinadi. Shuning uchun davlat moliyasini boshqarish tizimining hozirgi holatini tahlil qilish va takomillashtirish yoʻllarini belgilash nafaqat iqtisodiy barqarorlikni mustahkamlash, balki mamlakatning raqobatbardoshligini oshirishda ham muhim ahamiyatga ega. Mazkur tadbirlar Oʻzbekistonning iqtisodiy rivojlanishida strategik yutuqlarga erishish uchun zarur shart-sharoit yaratadi.

Manbalar roʻyxati

1. Oʻzbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoev. “Oʻzbekiston Respublikasi 2023-yilgi Davlat byudjeti toʻgʻrisida”gi Qonuni. Qabul qilingan sanasi: 2022-yil 30-dekabr, Qonun №3PY-820.
2. Oʻzbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoev. “Oʻzbekiston Respublikasi 2024-yilgi Davlat byudjeti toʻgʻrisida”gi Qonuni. Qabul qilingan sanasi: 2023-yil 29-dekabr, Qonun №3PY-850.
3. Oʻzbekiston Respublikasi Moliya vazirligi. “2022-yilda Davlat byudjeti ijrosi boʻyicha yillik hisobot”.
4. Jahon Banki. “Moliyaviy boshqaruv tizimlarini modernizatsiya qilishning xalqaro tajribasi”.
5. Mirziyoev Sh.M. “Yangi Oʻzbekiston strategiyasi”. T.: Oʻzbekiston Milliy matbuot markazi, 2022.

6. Karimov A.K. “Davlat moliyasini boshqarishda shaffoflik va samaradorlik”. *Milliy iqtisodiyot va boshqaruv jurnali*, 2023, №2, 15–21-betlar.
7. Abdullaev I.B. “Byudjet mablag‘larini nazorat qilish va auditning rivojlanishi”. *Iqtisodiyot va innovatsiyalar ilmiy jurnali*, 2022, №5, 12–17-betlar.
8. Sharipov M.N. “Davlat moliyasini boshqarishda soliq islohotlarining roli”. *Soliq siyosati va iqtisodiy barqarorlik ilmiy jurnali*, 2023, №1, 19–25-betlar.
9. O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo‘mitasi. “Mamlakatning 2022-yildagi makroiqtisodiy ko‘rsatkichlari”.
10. Rashidov U.R. “Davlat byudjetining barqarorligini ta’minlashda xalqaro standartlar”. *Oliy ta’lim va ilmiy tadqiqotlar jurnali*, 2023, №4, 28–33-betlar.